

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

Poticaj najviših prosvjetnih vlasti, da se još u toku 1947. osnuju historijska društva u pojedinim republikama i ustoj, prije svega, pokrenu historijski časopisi kao njihovi organi, pao je na plodno tlo. Nije se radilo samo o tome, da se donekle ispune, i danas još osjetljive, praznine u nastavi povijesti, nego da se proučavanju naše narodne prošlosti pristupi s gledišta materijalističkog shvaćanja povijesti, da se s općih teoretskih postavaka prijeđe najzad na konkretan istraživački rad, ma koliko on u početku i bio nedovoljan i opterećen različitim metodološkim pogreškama. Tek se na tim nedostacima i njihovu kritičkom svladavanju moglo uopće učiti. A da se pri tom nije radilo o nekom pokušaju kabinetske revolucije, ograničene na uski krug idejno povezanih stručnjaka, pokazao je odjek ovih nastojanja u našoj javnosti. Duboke promjene u društvenoj strukturi, koje je proizvela naša Narodna revolucija, odrazile su se, među ostalim, kao pojačan interes za prošla zbivanja, u pojavi nove čitalačke publike, koja je masovnim konzumom historijskih časopisa razbila cehovski uske okvire naše građanske historiografije. Činjenica, da se naši historijski časopisi — ne žrtvujući pritom ništa od svoje naučnosti — prodaju danas u tisućama primjerala, posvjedočava najbolje, da se podloga za znanstveni rad na području historije temeljito izmijenila. Ali, to povezivanje širih krugova s historijskom naukom znači i ozbiljnu obavezu za sve njezine radnike: da je učine što životnijom, što bližom današnjici i njezinim stvaralačkim naporima.

Tu je zadaću svijesno preuzeo i »Historijski zbornik«, časopis Povijesnog društva Hrvatske: pripremni rad na njegovu izlaženju potpuno je ispunio prvu godinu društvene aktivnosti i tek 1949. moglo je Povijesno društvo početi da postepeno proširuje područje svoje djelatnosti. Gotovo 750 strana, koliko obuhvaćaju dosadašnje dvije sveske »Historijskog zbornika« (za 1948. i 1949.), predstavlja po opsegu svoje tematike i kritičkom odnosu prema suvremenim znanstvenim nastojanjima nesumnjivo značajan pothvat hrvatske historiografije. Proširujući sve više krug svojih suradnika, časopis se razvija u jedno od orga-

nizacionih središta naše nove historijske nauke, postaje i sam važan pokretač znanstvenog rada. On svijesno proširuje i granice toga rada: za razliku od drugih organa historijskih društava, koji se gotovo isključivo ograničavaju na »užu« nacionalnu povijest, »Historijski zbornik« upoznaje svoje čitaoce sa znanstvenim radom u svima našim republikama, nastoji da današnju izoliranost historijskih društava, koja se razvijaju bez ikakvih veza među sobom, ukloni barem na svojim stranama.

Premda naša nova historijska nauka mnogo duguje sovjetskoj historiografiji, koja joj svojim prednostima i nedostacima podjednako pomaže da nauči samostalno primjenjivati materijalističku metodu na specifične oblike našeg historijskog razvoja, »Historijski zbornik« je od početka odlučno odbacio svako fetišističko odnošenje prema njoj. Već u uvodnoj riječi I. knjizi uredništvo je pretencioznom mišljenju N. S. Deržavina, prema kojemu je sovjetska nauka jedina pozvana da rješava dosad otvorena pitanja u povijesti slavenskih naroda, suprotstavila mnogo skromniju, ali realniju želju: »da sovjetskim historičarima pruži punu pomoć u što boljem upoznavanju naše vlastite prošlosti.« Dalji pokušaji sovjetskih historičara (Ratner, Grekov i dr.), da obrađuju povijest južnih Slavena, samo su pružili još očitije dokaze za opravdanost navedenih riječi, a primjerci »Historijskog zbornika«, koji su nedavno vraćeni iz Moskve, treba zacijelo da u praksi potvrde ispravnost Deržavinova teoretskog stanovišta.

Naša historijska nauka mora, dakle, da se osloni samo na vlastite snage, koje polagano ali ustrajno jačaju zajedno s ekonomskom i idejnom podlogom, na kojoj danas gradimo socijalizam. Bilo bi, dakako, nemarksistički i smiješno — kako s pravom kaže drug Đilas — ako bismo očekivali, »da će svaki rad na nacionalnoj istoriji sad odmah biti u svemu ispravan, u svemu ostvaren na osnovi istorijskog materijalizma«. U pronalaze-nju načina, koji treba da nas privedu bliže postavljenom cilju — osvjetljenju prošlosti naših naroda sa stajališta historijskog materijalizma, što joj jedino može dati znanstvenu i životnu punoću, i Povijesno je društvo zapala osobita za-

daća. Ono je poslije izlaska I. knjige svog časopisa počelo da priređuje predavanja s diskusijom, ali se još ne može reći, da je dosad i uspjelo potpuno razviti taj novi oblik suradnje među historičarima. Uza sve nedostatke u tom pogledu (pasivnost starijih, prezaposlenost mladih, ovisnost o slučajnostima osobne i tehničke prirode i dr.) dosadašnji rezultati otvaraju jasne perspektive za rad. Sukobi različitih mišljenja u javnim predavanjima izoštravaju kritičko rasuđivanje slušalaca i uče ih samostalnom prilaganju problematici; užu sastanci stručnjaka, na kojima danas sudjeluje i naučni podmladak historijskih katedara — a ubuduće i drugi članovi Društva za naučno izdizanje studenata — pružaju povrh toga pogodnu priliku početnicima i mladim radnicima, da ondje izlože rezultate svoga rada i čuju mišljenje drugih prije, nego što pristupe objavljivanju gotovih radova.

Ovaj bi oblik društvene djelatnosti trebalo napose primijeniti u radu na hrvatskoj povijesti u priručniku povijesti naroda FNRIJ, za koji je u početku 1949. dao poticaj CK KPJ. Prvotno zamišljen kao udžbenik za srednje škole, taj priručnik dobiva već danas, kada se prvi dio (do dolaska Turaka, odnosno do g. 1526. u hrvatskoj povijesti) privodi pomalo kraju, sva obilježja jedne prave povijesti — doduše bez naučnog aparata, ali s pregledima vrela i literature. Ovaj, do danas najozbiljniji pokušaj da se na osnovi svega dosadašnjeg rada i svjesne borbe protiv svake šablone i shematizacije izradi takva povijest, u kojoj će specifične crte u razvoju svakog od naših naroda doći do punog izražaja, nailazi na najveće teškoće baš kod nas u Zagrebu. Nije tome kriva samo oskudica naučnih radnika — osobito u povijesti srednjeg vijeka, gdje je pitanje podmlatka najosjetljivije — nego prije svega nemogućnost, da se o pojedinim priložima i pitanjima povede diskusija, koja bi definitivnim tekstovima dala najzad izgled jednog više-manje kolektivnog napore. Dužnost je Povijesnog društva, da ovu smetnju čim prije ukloni, ne želi li, da veliki priručnik povijesti naših naroda zapne isključivo na prikazu — hrvatske povijesti.

S obzirom na odgovornost, koja u tom pogledu leži danas na hrvatskim historičarima, može se smatrati samo skromnom naknadom pokušaj Povijesnog dru-

štva, da u ciklusu predavanja »Iz naše prošlosti«, koji uprava Zagrebačke Radio-stanice želi da razvije kao svoju stalnu emisiju, pruži našoj javnosti sažeti pregled hrvatske povijesti od najstarijih vremena do Narodne revolucije. Međutim, odjek, na koji ova predavanja nailaze, posvjedočuje i opet pojačan interes za prošla zbivanja u našoj javnosti, pa će im Povijesno društvo morati ubuduće posvetiti više pažnje.

Uz istraživački rad, koji je u pravilima stavilo na prvo mjesto među svojim zadaćama, Povijesno je društvo preuzelo i tu dužnost, da poradi na popularizaciji povijesne nauke. Da su obje ove zadaće u najužoj vezi, pa u biti označavaju samo dva oblika jednog istog stvaralačkog napore, dokazuje i sam »Historijski zbornik«, a dokazuju to i spomenuta radio-predavanja. Uza sve to je Povijesno društvo pristupilo pripremnim radovima na izdavanju Male historijske biblioteke, u kojoj bi svaka dva mjeseca izdalo po koji manji zaokružen prilog iz naše povijesti; uz originalne sastave našli bi u toj ediciji mjesto i različiti prilozima iz starijih i novijih časopisa, koji nestručnjaku nisu danas pristupačni, a zaslužuju, da budu osvježeni.

Najmanje je brige dosad društvo posvetilo onoj zadaći, koju njegova pravila obilježavaju kao »izučavanje problema povijesne nastave i naobrazbe«. Historijski zbornik donosi, doduše, u svakoj knjizi po jedan prilog metodici nastave povijesti, ali to nije nikako dovoljno, a ni suradnju s Aktivom nastavnika povijesti u srednjim školama nije društvo dosad uspjelo postići.

Ali upravo nastavnici povijesti, koji bi prije svega trebali da Povijesno društvo smatraju svojim, ne pokazuju dovoljno interesa za njegov rad. Taj nemar ima i opravdanih razloga: ni samo društvo nije još moglo da razvije one oblike organizacionog rada, koji bi u nastavnici probudili uvjerenje, da im je ono u njihovu napornom radu doista korisno i potrebno. U tom pogledu može poslužiti uzorom rad Zgodovinskog društva za Sloveniju; još ove godine trebalo bi svakako naše društvo da pristupi organiziranju prvog savjetovanja historičara NR Hrvatske. To je utoliko potrebnije, što se lani nije održao ni tečaj za nastavnike povijesti, koji je Ministarstvo prosvjete od 1946. uvelo kao stalnu praksu.

Povijesno je društvo, uostalom, izrazilo Ministarstvu svoju spremnost, da ubuduće sudjeluje u organiziranju tečajeva tako, što će preuzeti brigu za njihovu sadržajnu stranu.

Povijesno je društvo postavilo, najzad, preda se kao neposrednu zadaću i ostvarenje nekih čisto organizacionih oblika: osnivanje prve sekcije — za ekonomsku povijest — i nekoliko podružnica u našim najvažnijim kulturnim središtima (prije svega u Splitu, na Rijeci i u Osijeku).

Sav taj rad — i onaj, koji je dosad izvršen, kao i onaj, koji je tek zasnovan — dobiva svoj pravi smisao i značenje istom u okviru jednog perspektivnog plana rada na hrvatskoj povijesti. Povijesno je društvo već prošle godine istaklo hitnu potrebu, da se takav plan donese, ali njegov poticaj nije tada naišao na potrebno razumijevanje. Danas se rad na historijskoj nauci u Hrvatskoj — izuzmemo li Sveučilište, koje ga odgojem osnovnih kadrova tek i omogućava

— razvija u tri središta: u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, u Povijesnom društvu Hrvatske i u Matici Hrvatskoj. Praksa je, doduše, i tu nametnula neko usklađivanje rada: Akademija se osim odgoja arhivskih radnika i izdavačke djelatnosti posvećuje napose ediranju izvorne građe; Povijesno društvo izdaje naš jedini historijski časopis (»Starohrvatska prosvjeta«, koja će uskoro početi da izlazi, ograničava se na proučavanje naše srednjevjekovne povijesti), organizira diskusiju o pojedinim problemima i razvija rad na popularizaciji nauke; Matica Hrvatska, najzad, dopunjava spomenutu izdavačku djelatnost svojom Historijskom knjižnicom, na podlozi dosta opsežnog plana za pet godina. Poneko historijsko djelo izlazi i u nakladi Prosvjete i Novog pokoljenja, ali upravo iskustvo s ovim izdanjima (Deržavin, Ratner) upućuje na potrebu jednog promišljenog plana, koji bi obuhvatio i uskladio sav izdavački rad na historijskom području u NR Hrvatskoj.

↳Sveučilišni list« I, Zagreb 1950, br. 4)

Prof. dr. Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B